

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ І НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РОЗВ'ЯЗАННІ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Наукові праці МАУП, 2006, вип. 1(13), с. 155–161

Висвітлено теоретичні й практичні питання формування правової свідомості і правової культури студентської молоді в сучасних умовах. порушено проблему розвитку співробітництва органів внутрішніх справ і вищих навчальних закладів у правовому вихованні майбутніх фахівців, проаналізовано законодавство, що регламентує таку співпрацю.

Сучасний процес державотворення в Україні потребує підвищеної уваги суспільства до широкого кола питань, пов'язаних з проблемою соціалізації молоді, виховання підростаючого покоління з любов'ю до свого народу, до Батьківщини, національної самосвідомості, до зростання політичної та правової культури, а також моральності особистості.

Важливою складовою процесу соціалізації особистості є правова соціалізація, зміст якої полягає у засвоєнні особистістю правових цінностей, перетворення їх у норми свого життя і поведінки, в особисті якості й особливості психології. Результат правової соціалізації — правова сформованість особистості, її правова психологія. У педагогічному плані це пов'язано з правовою сформованістю її педагогічних властивостей, тобто з наявністю у них правової складової: правової освіченості, правової вихованості, правової навченості, правової розвинутості. У своєму вищому прояві їх сформованість має вигляд правової культури особистості.

У сучасних умовах правова освіченість набула глобального значення. По суті, все, що робиться для впливу на свідомість і поведінку підростаючого покоління і всіх громадян, має також впливати на формування високої правової свідомості. І освіта, і виховна робота в сім'ї, і діяльність правоохоронних органів, правозахисних організацій, органів юстиції і суду, і правова пропаганда засобів масової інформації (ЗМІ) повинні сприяти своєчасному ознайомленню населення з нормами

чинного законодавства, нормами Конституції України.

Загальні шляхи вирішення цих і низки інших завдань визначені у “Національній програмі правової освіти населення”, що була введена в дію Указом Президента України від 18 жовтня 2001 р. за № 992/2001. Виконання заходів цієї Програми дало змогу реалізувати на практиці принцип безперервності правового виховання молоді: ази правових знань подаються у дитячому садку, потім у середній загальноосвітній школі, профтехучилищі, вищому навчальному закладі. Міністерством освіти і науки України курс “Основи права” внесений до загальнообов'язкових навчальних дисциплін.

Але, на жаль, через обмежену кількість аудиторних навчальних годин (для більшості спеціальностей — 81 год), відведених для вивчення цієї навчальної дисципліни, відсутність чіткої системної позааудиторної правовиховної роботи, незабезпеченість освітніх установ достатньою кількістю примірників юридичної літератури для самостійного вивчення законодавства молоді люди не завжди мають можливість отримати необхідну кількість знань і ґрунтовно ознайомитися з основними положеннями права. Більшість юнаків і дівчат, які навчаються або навчались у закладах освіти неюридичного профілю, не мають достатніх умінь і навичок самостійно захищати свої права та не знають, на які органи державної влади покладені обов'язки захисту прав і свобод людини.

Як показало дослідження (за допомогою анкет було опитано 476 студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації м. Львова), 83 % респондентів взагалі не знайомі з основними положеннями кримінального, кримінально-процесуального, цивільно-процесуального, сімейного та кримінально-виконавчого законодавства, а також з іншими нормативними актами, що призначені для захисту прав і свобод людини і громадянина.

На запитання “Хто в Україні здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина?” 20 % респондентів указали: “Міністр внутрішніх справ”; 45 % – “Генеральний прокурор України”; 67 % – “Голова Верховного Суду України”. Лише 6 % респондентів дали на це запитання правильну відповідь: “Уповноважений Верховної Ради України з прав людини”.

На запитання “Що вас стримує від вчинення правопорушення?” 42 % респондентів указали: “Страх бути притягнутим до юридичної відповідальності”; 51 % – “Морально-християнські переконання”. Ніхто з опитаних не сказав про те, що він переконаний у цінності правових норм, що наявна правосвідомість не дозволяє йому вчинити протиправну дію і що він особисто прагне брати участь у зміцненні законності та правопорядку в державі. Отже, як бачимо, у повсякденному житті молоді люди більше керуються нормами християнської моралі, аніж переконаннями й установками щодо дотримання чинного законодавства і діючих правових норм у суспільстві. А це, у свою чергу, свідчить про низьку правову свідомість, відсутність віри в силу закону. Тому необхідно нарощувати зусилля, спрямовані на закладення міцних основ правомірної поведінки громадян, приділяти більшу увагу правовій соціалізації молоді, підвищенню її правосвідомості та правової культури.

Питання, пов’язані з правовою культурою особистості, широко досліджували такі сучасні вчені-правники, як В. В. Головченко, О. О. Ганзенко, В. О. Котюк, В. В. Копейчиков, М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, М. Ф. Поліковський, П. М. Рабінювич, Л. І. Рябошапка, М. Й. Штангрет та ін.

Згідно з визначенням В. О. Котюка, “правова культура особистості – це ступінь оволодіння нею системою юридичних знань, вироблення переконаності у соціальній цінності права, поваги до права, оволодіння навичками правильного тлумачення та застосування норм права в повсякденному житті, з урахуванням позитивних

правових установок, почуттів, вольових компонентів, які скеровані на правомірну діяльність та активну участь особистості у зміцненні законності та правопорядку” [3, 94].

Отже, правова культура є різновидом загальної культури та охоплює духовні і моральні цінності, що стосуються правової сфери. При цьому вона охоплює у правових явищах лише те, що є відносно прогресивним, соціально корисним і цінним. Вона є не лише результатом, а й способом діяльності, тому у цьому аспекті духовна правова культура розуміється як напрям мислення, норми і стандарти поведінки. У змісті правової культури особи доцільно виокремити такі блоки:

- правосвідомість як система відображення почуттів суб’єктом правової дійсності;
- правомірна поведінка і правове мислення;
- результати правомірної поведінки і правового мислення.

Таким чином, правова культура особистості – це лише позитивні погляди, ідеї, оцінки, позиції, установки і мотиви, на яких чітко ґрунтується правомірна та соціально активна поведінка особи.

Правосвідомість особистості характеризується знаннями діючого права і законодавства, правовими переконаннями й установками, правовим мисленням, правовими емоціями і почуттями, правовими мотивами, орієнтаціями та позиціями, які синтезуються у прийнятих рішеннях у процесі правової діяльності у сфері правовідносин [3, 85].

Отже, як видно з рис. 1, правові знання, установки та навички у правовій сфері, які у процесі діяльності проходять через розум і волю людини, опосередковуються нею та втілюються у життя, визначатимуть у подальшому правосвідомість особистості.

Правова культура не може існувати без правосвідомості та містить у своїй структурі її компоненти.

Відомо, що на формування правосвідомості та правової культури особи найефективніше впливає правове виховання.

Правове виховання – це цілеспрямована діяльність держави, громадських і благодійних організацій, окремих громадян щодо надання соціальних, педагогічних, правових послуг у роз’ясненні та інформуванні положень законодавства, юридичного консультування різних верств населення, формування у громадян певної системи правових знань, правових переконань і

В Україні за останні десять років проблеми правового виховання досліджували такі науковці, як Ф. Ф. Бряцко, Г. П. Васянович, І. В. Гамалій, Т. І. Гончаров, В. В. Головченко, В. Ф. Дубровський, В. Я. Загрева, В. О. Котюк, Я. В. Кічук, Л. О. Мацук, Г. І. Неліпа, М. К. Підберезький, С. С. Сливка, Н. О. Ткачова, О. А. Удалова, І. Б. Усенко, Є. І. Федик, М. М. Фіцула, В. В. Черней, М. М. Цимбалюк та ін. У наукових працях цих учених чільне місце посідають питання, пов'язані з формуванням правосвідомості та правової культури особистості. М. К. Підберезький та Л. О. Мацук досліджували проблеми формування правової культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів, Є. І. Федик та Я. В. Кічук — проблеми формування правової культури студентів-юристів і студентів педагогічних коледжів — майбутніх молодших спеціалістів. М. М. Фіцула, В. Ф. Дубровський, В. В. Головченко та В. Я. Загрева розглядають педагогічні умови формування правової культури учнів загальноосвітніх закладів. Формування правової культури працівників органів внутрішніх справ вивчають П. М. Білий, А. С. Морозов, П. В. Макушев та С. С. Сливка. Праці Н. О. Ткачової та В. В. Оксамитного присвячені правовому вихованню учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Питання взаємодії освітніх установ, особливо вищих навчальних закладів (ВНЗ), і органів внутрішніх справ (ОВС) щодо організації правового виховання студентської молоді, профілактики правопорушень в їхньому середовищі ще недостатньо досліджені.

Правове виховання у ВНЗ має здійснюватися цілеспрямовано, послідовно, систематично, у співпраці з органами юстиції, суду, правоохоронними та іншими державними органами, громадськими організаціями й установами.

У ході наукового дослідження ми відвідали 22 вищих навчальних заклади І-ІІ рівнів акредитації м. Львова, де за допомогою розроблених анкет вивчали реальний стан практики взаємодії цих навчальних закладів із державними органами та службами, особливо з органами внутрішніх справ, у напрямку правового виховання майбутніх фахівців (опитуванням за допомогою анкет було охоплено 28 заступників директорів ВНЗ із виховної роботи). На запитання «Чи вважаєте Ви необхідною співпрацю з органами внутрішніх справ у правовому вихованні юнаків та дівчат і чому?» 100 % респондентів відповіли, що така співпраця необхідна, бо завдяки безпосередньо-

му спілкуванню з правоохоронцями у студентів зростає повага до закону, підвищується інтерес до вивчення положень кримінального, кримінально-процесуального права, у тому числі до професії працівника міліції, зміцнюються тверді переконання про невідворотність юридичної відповідальності за вчинене правопорушення.

Однак результати вивчення практики взаємодії державних органів і служб разом з ВНЗ у правовому вихованні молоді, як ми і передбачали, були невтішними. Така робота здійснювалася епізодично, безсистемно, до того ж спостерігались лише поодинокі виступи представників державних органів і служб, працівників ОВС перед студентами і педагогічними колективами цих навчальних закладів.

Серед суб'єктів соціальної профілактики особливе місце посідають органи внутрішніх справ. Залучення досвідчених співробітників ОВС до співпраці з вищими навчальними закладами сьогодні є необхідною передумовою гармонійного правового виховання майбутніх спеціалістів, адже лише у поєднанні теоретичних положень права з його практичним застосуванням у житті суспільства, що має місце у повсякденній роботі правоохоронних органів, можна яскраво розкрити цінність правових норм, знання яких, у свою чергу, дасть можливість молодій людині виробити правові почуття, мислення, установки, навички правомірної поведінки.

Нині розгорнута робота з виконання Програми Міністерства внутрішніх справ України з формування позитивного іміджу міліції України на 2003 — 2007 рр., схваленої колегією МВС України від 10 січня 2003 р. У дев'ятому розділі цієї Програми передбачені заходи щодо залучення працівників міліції до правового виховання підростаючого покоління, проведення комплексу заходів популяризації професії правоохоронця серед молоді [6, 5].

Залучення працівників міліції до співпраці у правовиховній роботі необхідно здійснювати на основі системного підходу, що, у свою чергу, передбачає періодичне залучення співробітників міліції до правовиховних заходів упродовж усього навчального року. При цьому необхідно чітко обумовити зміст правових заходів, визначити форми взаємодії міліції і педагогічних працівників ВНЗ як у навчальному процесі, так і в позааудиторній роботі.

Під взаємодією науково-педагогічних колективів ВНЗ та органів внутрішніх справ у правово-

му вихованні студентської молоді ми розуміємо наявність між ними стійких контактів, що виникають і розвиваються на підставі спільних інтересів з метою профілактики правопорушень, зміцнення законності і правопорядку серед молодих людей, формування у них високої правосвідомості і правової культури. Така взаємодія здійснюється в межах визначеної компетенції і забезпечує якнайповніше використання можливостей кожного суб'єкта профілактично-виховного впливу.

Зміст правового виховання має забезпечувати інтереси студентів і педагогічних працівників цих навчальних закладів з урахуванням криміногенної ситуації, що склалася в конкретному колективі.

До правовиховної роботи з молоддю із структури місцевих ОВС доцільно залучати ті служби, які безпосередньо здійснюють профілактичну діяльність з метою запобігання вчиненню правопорушень і злочинів, беруть активну участь в їх розкритті. До них насамперед належать такі підрозділи, як служба дільничних інспекторів міліції, підрозділи карного розшуку та кримінальної міліції у справах неповнолітніх, відділи боротьби з незаконним обігом наркотиків, органи досудового слідства і дізнання, що належать до структури ОВС, служби паспортної реєстраційної та міграційної роботи, підрозділи державної автомобільної інспекції, викладачі навчальних закладів структури МВС (рис. 2).

Серед форм взаємодії педагогічних колективів ВНЗ і органів внутрішніх справ особливо ефективними, на наш погляд, є такі, як обмін інформацією; спільна розробка і реалізація програм профілактики правопорушень і правового виховання; проведення спільних заходів — диспутів, вікторин, брейн-рингів, вечорів запитань і відповідей, тренінгів, конференцій; виступи працівників міліції перед учнями з лекціями чи бесідами на правові теми; відкриття на базі ВНЗ громадських юридичних консультацій для надання безкоштовної правової допомоги населенню; відвідування студентами судових засідань; демонстрування й обговорення відеосюжетів на правову тематику; участь працівників міліції у рольових та ділових іграх та ін. Такі форми взаємодії мають викликати жвавий інтерес у юнаків та дівчат, допомогти їм не тільки краще засвоїти програмний матеріал, а й правильно оцінити різні факти суспільного і власного досвіду.

Правова сторона участі працівників міліції у роботі з правового виховання громадян України регламентована низкою нормативно-правових актів: Законами України “Про освіту” (1991); “Про

загальну середню освіту” (1999); “Про професійно-технічну освіту” (від 10 лютого 1998 р.); “Про вищу освіту” (від 17 січня 2002 р.); “Про міліцію” (від 20 грудня 1990 р.), “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх” (від 24 січня 1995 р.), “Про попередження насильства в сім'ї” (від 15 листопада 2001 р.); Указами Президента України “Про національну програму “Діти України” (від 18 січня 1996 р.), “Про положення про Міністерство внутрішніх справ України” (від 17 жовтня 2000 р.), “Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку” (від 16 червня 1999 р.), “Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності” (від 28 січня 2000 р.), “Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації громадянами конституційного права на звернення” (від 13 серпня 2002 р.), “Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян” (від 18 лютого 2002 р.), “Про Національну доктрину розвитку освіти” (від 17 квітня 2002 р.); “Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей” (від 11 липня 2005 р.); постановами Кабінету Міністрів України: № 502 “Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх” (від 8 липня 1995 р.), № 366 “Про затвердження положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення” (від 29 травня 1995 р.); № 1074 “Про затвердження положення про державний вищий навчальний заклад” (від 5 вересня 1996 р.), Комплексним планом заходів МОН щодо розвитку загальної середньої освіти в 1999–2012 рр., відомчими підзаконними актами Міністерства внутрішніх справ та ін.

Серед перелічених нормативно-правових актів вагоме місце посідає Закон України “Про міліцію” від 20 грудня 1990 р. Саме у статті 2 цього закону визначено, що одним із основних завдань міліції є надання соціальної та правової допомоги громадянам, а у статті 10, пункті 6 серед основних обов'язків міліції зазначено: виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень, брати участь у правовому вихованні населення [2].

Виступаючи перед студентами, працівники міліції повинні ознайомлювати їх передусім з нормами адміністративного, кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, з обов'язками і правами міліції, умовами проходження служби в ОВС та межами застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, поряд-

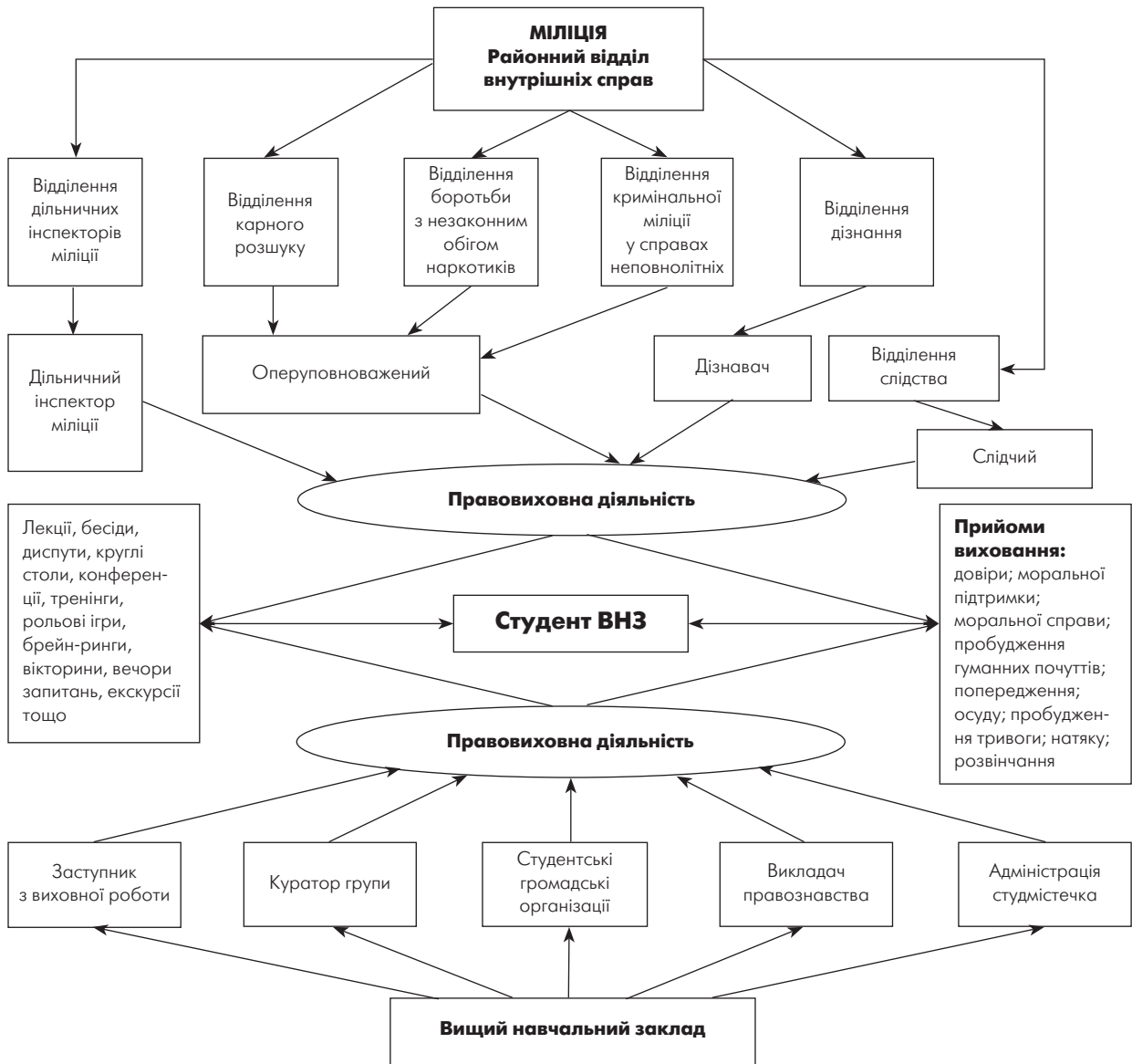

Рис. 2. Схема взаємодії ОВС і ВНЗ у правовому вихованні

ком і строками затримання правопорушників, підставами та умовами проведення огляду й обшуку особи, наводити конкретні приклади правопорушень серед молоді.

Таким чином, виховання у студентській молоді поваги до закону і загальноприйнятих правил поведінки, формування у неї позитивного погляду на практичну дієвість та необхідність норм права в повсякденному житті суспільства є одним із основних напрямів громадянського виховання в умовах сучасної держави, яке має забезпечити всебічний розвиток і соціальну активність особистості, можливість людині відчувати себе морально, соціально,

політично та юридично дієздатною і цілком захищеною.

Навчальні заклади мають стати центрами правовиховної роботи. До цієї роботи треба залучати різні державні інститути та громадські організації, особливо органи внутрішніх справ. Діяльність цих інституцій повинна бути узгодженою і скоординованою. Для цього мають бути налагоджені чіткі науково-педагогічні моделі взаємодії, які передбачатимуть зміст правової освіти і правовиховних заходів, їх періодичність та тривалість з урахуванням регіону та специфіки кожного закладу освіти.

Література

1. **Головченко В. В., Неліп Г. І., Неліп М. І.** Правове виховання учнівської молоді: питання методології та методики. — К.: Наук. думка, 1993. — 137 с.
2. **Закон** України “Про міліцію” від 20 грудня 1990 р. // ВВР України. — 1991. — № 4. — Ст. 20.
3. **Котюк В. О.** Теорія права: Навч. посіб. для юрид. ф-тів вузів. — К.: Вентурі, 1996. — 208 с.
4. **Правова** освіта й соціалізація учнівської молоді в умовах реформування українського суспільства: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 9–10 січня 2003 р. — Харків: ХОНМІБО, 2003. — 164 с.
5. **Програма** “Міліція і населення — партнери” / Рішення Колегії МВС України від 16 грудня 1999 р. № 8 Км/1.
6. **Програма** формування позитивного іміджу міліції України на 2003–2007 рр. / Рішення Колегії МВС України від 10 січня 2003 р.

This article focuses on helping the youth to be conscious of the law in the modern world. The article reveals the ways of educating youth about the law and law enforcement. Attention is focused on development and cooperation between higher education institutions and law enforcement agencies. The regulations that dwell on relationships between these two organizations were studied very meticulously. In conclusion, the goal, which is to improve the image of law enforcement in particular police, along with the different forms of cooperation, are described in this article.

Надійшла 27 лютого 2006 р.